

Slavko Gordić

SEĆANJE NA ČEDOMIRA MIRKOVIĆA

Povodom njegove antologije „Srpska realistička priповетка”

Raznoliki su i trajni tragovi Čedomira Mirkovića u sećanjima onih koji su ga poznavali, poštivali i voleli. Nimalo slučajno, onaj koji je o tolikim pesnicama pisao biva i sâm junak poneke novonapisane pesme. Kao što i poneka nova knjiga proze čuva iznad ili ispod svoga naslova njegovo ime, a među svojim koricama njegove za nas i naše vreme kover-tirane poruke.

Pesmu na koju u ovom času mislim napisao je Radoslav Vojvodić. Reč je o „Tridesetom pevanju” njegove upravo objavljene pesničke zbirke *Moji mrtvi drugovi* (Čigoja – Slovo ljubve, 2006), pune halucinantnih sećanja na minule godine, na duhovne i pesničke zanose i prkose, na prijatelje s čijim se odlaskom um i srce pesnikovo ne mogu da pomire. Ove su pesme i tužaljke, i optužnice, i snohvaticе. Evo završne strofe pomenutog „Tridesetog pevanja”, koje čuva od zaborava „beskraj procvali” i „radost opštu” prošlogodišnjeg aprila, radost u kojoj nije mogao da sudeluje Čedomir Mirković: „Nisu priviđenja udarci jalovaka i kukavica, / inferiornih komunjara a sada kao demokrata, / i podlegao si! Čestice svetlosti odoše iz sna, / i um i duša izgubiše se u zemaljskoj prašini!”

A knjiga proze koju ovih dana razgledam i čitam naslovljena je kao *Srpska realistička priповетка* (treće, dopunjeno izdanje). Izbor je načinio, predgovor napisao i antologiju pratio svojim poredišnjim napomenama, biobibliografskim podacima o piscima i popisom važnije literature onih koji su ih tumačili – Čedomir Mirković. Smrt autorova je pretekla njegovu knjigu za punih šest meseci.

Uz svakog od petnaest povlašćenih priovedača, predstavljenog jednom, dvema ili trima priповетkama, dat je – kao svojevrstan ram za sliku – i po jedan koncizan kritički iskaz dobro nam znanih književnih istoričara, kritičara i eseista, Jovana Skerlića, Branka Lazarevića, Isidore Sekulić, Milana Kašanina, Stanislava Vinavera, IVE Andrića, Boška Novakovića, Dimitrija Vučenova, Velibora Gligorića, Radomira Konstantinovića. Sve je u ovoj knjizi, kako je to uvek bivalo u štivima njenog autora i poredišnjega, uredno, pregledno, skladno i prozračno, bez tragova žurbe i nereda, posebno bez one – danas tako česte – potrebe da se zamagli, zaplete ili po svaku cenu preimenuje ono što je po sebi jasno, prisno i neposredno, ili bar dokučivo i iskazivo.

U svome predgovoru Čedomir Mirković – odmereno koliko i nepretenciozno – evidentira nekoliko ključnih pitanja i kontroverzi našeg realizma, posebno naše realističke priповetke. Samo pažljiv čitalac i dobar znalac može nazreti pravi, delimice skriveni smisao Mirkovićevih dijaloga s dosadašnjim tumačima i tumačenjima razdoblja o kome je reč i žanra reprezentativnog za to razdoblje. Kad naš pisac ustvrdi da je realističko nasleđe umnogome nesporan, živ i višestruko verifikovan segment ukupne naše baštine, onda on diskretno polemiše sa onima koji po svaku cenu, ponekad i denikenovski, preokreću u

svojim revalorizacijama i reinterpretacijama smisaoni i vrednosni poredak srpskog književnog nasledja. Kad se bavi složenim pitanjima, pa i nekim paradoksima i atipičnostima književne periodizacije i, posebno, vremenskog okvira stilskih formacija u našoj književnosti, Mirković otvara plodnu raspravu sa onima koji su se dvoumili i troumili nad istom problematikom, kakav je slučaj, pored ostalih, s Veljkom Petrovićem, Jovanom Deretićem, Dragišom Živkovićem, Dušanom Ivanićem. U Mirkovićev tekst, dakle, valja „učitavati“ ova i druga nepomenuta imena i kad je reč o nizu pitanja tematike, poetike i žanrovskega sistema našeg realizma. On će, tako, s prvidnom lakoćom ali i s nesumnjivom studioznošću, na relativno nov način otvoriti pitanje udela i smisla etnografskih elemenata u našoj realističkoj prozi, kao i njenog regionalnog pečata i, u docnijoj fazi, urbanog duha i urbane tematike. Ne pominjući, kao po pravilu, ni istomišljenike ni neistomišljenike, Čedomir Mirković – s lepom mešavinom skromnosti i otmenosti – kao da prikriva svoja znanja, predznanja i minuli rad. Kad on, na primer, svojevrsnu nadmoć srpske pripovetke nad srpskim romanom dovede u vezu s „nepostojanjem složenih formi društvenog života“ – relativizujući, dakako, tu tvrdnju – onda se valja dosetiti Lukačevih i Goldmanovih teza o homolognosti strukture građanskog društva sa strukturon romana kao višeg i složenijeg epsko-narativnog oblika. Mirković, dakle, dostupnost, konciznost i čitljivost svog kritičko-interpretativnog govora pretpostavlja izazovnoj reputaciji sveznajućeg i teorijsko-metodološki opsenjujućeg eksperta.

I vrednosni aspekt Mirkovićeve antologije podrazumeva – prvenstveno svojim podtekstom – dijalog sa drugim antologičarima, pa i sa svakim obaveštenijim čitaocem. Mirković, upršćeno rečeno, zna i zna da mi znamo i za drukčija merila, drukčije interpretativne perspektive i drukčije odbire iz ovog segmenta naše književne tradicije na dugom poetičkom i vremenskom rastojanju od rudimentarnog Ignjatovića i Ljubiše do tankočutnog Uskokovića i Milićevića. Ignjatovića, „protorealistu“, kako bi rekao Ivanić, svako je video na svoj način. Živković u poetici ovog humoriste i satiričara nalazi pre svega *bidermajersku* crtu, Deretić *pikarsku*, Ljubiša Jeremić *tragičku*. Imaju svoga Ignjatovića i Veljko Petrović, i Milan Kašanin, i Živojin Boškov. A Čedomir Mirković? On, rekao bih, izborom „Pite od hiljadu forinti“ preferira Ignjatovića čiji *minimalizam*, s njemu svojstvenim redukovanjem pričanja na suštu priču, ima, začudo, moderan, ovovremeni prizvuk. Slično biva i s poslednjim, najmladim realistom: vunderkind Milićević nije predstavljen čuvenom pričom „Mrtvi život“, po kojoj je Gligorić imenovao čitavo jedno doba i jedan stilski kompleks, već pripovešću „Vihor“, drukčijom, dramatičnijom, vihornijom.

A između prvog i poslednjeg, Ignjatovića i Milićevića, teče takođe Mirkovićev plodnosni dijalog s drukčijim čitanjima i drugim antologičarima. Možemo, recimo, zažaliti što nijedna od tri Lazarevićeve priče ne daje reč onome introvertnijem, nemirnijem i setnijem Lazareviću, znanom nam iz „Vetra“ i „Vertera“. Možemo uznegodovati što – uz takođe valjano predstavljenog Kočića – nema i njegove „Mrgude“ i, pogotovo, „Mračajskog prote“, nesumnjivo najsnažnije čudačke novele (*Sonderlingsnovele*) u našoj književnosti. Ili što među koricama ove knjige nema Matavuljevog „Trajanovog udesa“, koji Kašanin ubraja u deset najboljih naših pripovedaka. Lako je, međutim, i nama i Kašaninu. On će, tako, reći i da dvadeset Matavuljevih priča idu u svetsku antologiju. Lakše je, dakle, Kašaninu i nama – koji se ne pitamo koliko bi tomova morala imati srpska ili svetska antologija sa-

činjena po meri naših dopadanja – nego Čedomiru Mirkoviću koji izuzetno bogat legat naših pripovedača mora da upakuje u ciglo jednu knjigu! Pravo je pitanje da li su naslovi koje Mirković bira zaslužili ovako povlašćeno mesto i da li njegov izbor verodostojno reprezentuje glavne tematske, poetičke, tipološko-morfološke i jezičko-stilske registre i obrise srpske realističke pripovetke. Mislim da Mirkovićeva knjiga daje potvrđan odgovor na ova pitanja – inspirišući, istovremeno, nove razgovore na stare a žive teme.

Uz priznanje i zahvalnost Grafičkom ateljeu Bogdanović na dopadljivosti i visokoj profesionalnosti s kojom je (2006) sazdana ova knjiga, vratio bih se, na samom kraju, početku ovog zapisa. Naime, među četrnaest stihova pomenute Vojvodićeve pesme dva zagonetno govore o jednoj zagonetki, koju su, verovatno, prijatelji uzaludno odgonetali: „Zagonetka u kojoj živesmo nije odgovorila – / svetlost kao materija je li iznenađenje?” Ne ulazeći u mogućne astrofizičke implikacije negdašnjeg dijaloga dvojice pisaca, možemo samo – godinu dana po njihovom ovozemaljskom rastanku – reći da Čedomir Mirković, taj blagi čovek čudesne energije i retke radoznalosti, ostaje da svetli u našim životima kao inspirativna zagonetka.

Reč u Zadužbini Ilije Kolarca (20. april 2006)